

A&W-rapport 806

ECOLOGISCHE BEOORDELING VAN DE BESTEMMINGSPLANWIJZIGING MOTORCROSSTERREIN PRIKKEDAM

in opdracht van

buro wijn
adviseurs voor ruimtelijke ordening en stedenbouw

&



Altenburg & Wymenga ECOLOGISCH ONDERZOEK

A&W-rapport 806

ECOLOGISCHE BEOORDELING VAN DE BESTEMMINGSPLANWIJZIGING MOTORCROSSTERREIN PRIKKEDAM

J. Schut



Altenburg & Wymenga ECOLOGISCH ONDERZOEK BV
Veenwouden
2007

buro wijn
adviseurs voor ruimtelijke ordening en stedebouwkunde

&



Projectnummer	Projectleider	Status
852PRD	M. Groeneweg	Definitief
Autorisatie	Paraaf	Datum
Goedgekeurd	R. Strijkstra	7 oktober 2008

SCHUT, J. 2007.

Ecologische beoordeling van de bestemmingsplanwijziging motorcrossterrein Prikkedam. A&W-rapport 806. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.

OPDRACHTGEVERS

Buro Vijn BV
Postbus 81, 9062 ZJ Oenkerk
Telefoon (058) 25 640 46

Gemeente Ooststellingwerf
Postbus 38, 8430 AA Oosterwolde
Telefoon (0516) 56 62 66

FOTO VOORPLAAT

Zilveren maan, Trijehûs, Kemphanen, Ringslang:
Benny Klazenga, Katlijk

UITVOERDER

Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv
Postbus 32, 9269 ZR Veenwouden
Telefoon (0511) 47 47 64, Fax (0511) 47 27 40
E-mail: info@altwym.nl
Web: www.altwym.nl

INHOUD

1. INLEIDING	1
2. ECOLOGISCHE WET- EN REGELGEVING	3
2.1. Gebiedsbescherming	3
2.2. Soortbescherming	4
2.3. Een nieuw plan of bestaand gebruik	5
3. HET ONDERZOEKSGBIED	7
3.1. Situering en terreinkenmerken	7
3.2. Gebruik van het onderzoeksgebied	7
4. GEBIEDSBESCHERMING	9
4.1. Inleiding	9
4.2. Beschermde gebieden in of nabij het onderzoeksgebied	10
5. SOORTBESCHERMING	13
5.1. Inleiding	13
5.2. Vegetatie en plantensoorten	14
5.3. Libellen en dagvlinders	15
5.4. Vissen	17
5.5. Amfibieën en reptielen	17
5.6. Vogels	19
5.7. Vleermuizen	22
5.8. Overige zoogdieren	22
5.9. Samenvattende tabel	25
6. CONCLUSIES	26
LITERATUUR	27

1. INLEIDING

De gemeente Ooststellingwerf onderzoekt momenteel de mogelijkheid een bestemmingsplanwijziging door te voeren voor het terrein Prikkedam. Momenteel is dit gebied in gebruik als motorcrossbaan. Voor de bestemmingsplanwijziging dient de huidige situatie te worden vastgelegd en beoordeeld in het kader van ecologische wet- en regelgeving.

Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv heeft van Buro Vijn de opdracht gekregen om de ecologische beoordeling uit te voeren. Hierbij dienen de ecologische effecten van toekomstig gebruik, dat qua vorm en intensiteit gelijk is aan het huidige, te worden beoordeeld.

Deze rapportage start met een beknopt overzicht van de relevante ecologische wet- en regelgeving. Vervolgens worden het gebruik en beheer van het motorcrossterrein Prikkedam in de huidige situatie beschreven. Daarna volgt het onderzoek dat voor de ecologische beoordeling nodig is. Het onderzoek beantwoordt de volgende vragen, die in het kader van de Flora- en faunawet en overige natuurbescherming van belang zijn:

- Komen in het onderzoeksgebied of nabije omgeving beschermde gebieden voor?
- Zo ja, hebben de plannen (significant) negatieve effecten op deze gebieden en zijn die te voorkomen?
- Komen in het onderzoeksgebied beschermde planten- en diersoorten voor?
- Zo ja, worden deze bij realisatie van het plan geschaad en kan dat voorkomen worden?

Indien relevante negatieve effecten ten aanzien van beschermde gebieden en/of soorten niet voorkomen kunnen worden, zijn vergunningen en/of ontheffingsaanvragen noodzakelijk. In die gevallen wordt aangegeven of verzachtende en compenserende maatregelen nodig zijn.

Er is in deze rapportage uitgegaan van het huidige gebruik en de activiteiten die daarmee samenhangen, zoals die door de gemeente Ooststellingwerf en door de motorclub M.C.O. zijn aangegeven. Deze rapportage beoordeelt slechts het gebruik van het terrein zoals dat op dit moment plaatsvindt, en gaat niet in op eventuele plannen voor uitbreidingen of te ontwikkelen nevenactiviteiten. Altenburg & Wymenga bv presenteert in dit rapport de resultaten van een onafhankelijk ecologisch onderzoek. Het onderzoek spreekt zich niet uit over de wenselijkheid van het onderhavige plan of een bepaalde ontwikkeling. Landschappelijke, archeologische of cultuurhistorische waarden komen niet aan de orde. Aan deze ecologische beoordeling kunnen geen rechten worden ontleend.



Foto's van het onderzoeksgebied, maart 2006 (foto's A&W).

2. ECOLOGISCHE WET- EN REGELGEVING

Alle ruimtelijke ingrepen in Nederland dienen aan de ecologische wet- en regelgeving te worden getoetst. Deze is in dit hoofdstuk kort samengevat. Voor een precieze weergave van juridisch relevante teksten raadplege men de oorspronkelijke uitgaven van de wetsteksten.

De wettelijke bescherming van natuurwaarden valt in grote lijnen uiteen in twee delen: gebiedsbescherming (§2.1) en soortbescherming (§2.2).

2.1. GEBIEDSBESCHERMING

Gebiedsbescherming houdt in dat gebieden met bijzondere natuurwaarden wettelijk zijn beschermd. Hierbij gaat het om de Speciale beschermingszones (SBZ's), de Ecologische hoofdstructuur, natuurreservaten en andere in bestemmingsplannen aangeduide gebieden.

Natuurbeschermingswet en overige gebiedsbescherming

De wettelijke bescherming van de Speciale Beschermingszones is geregeld in de Natuurbeschermingswet die per 1 oktober 2005 in werking is getreden. Daarmee heeft Nederland de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn in nationale wetgeving verankerd. De gebieden die in het kader van de Habitatrichtlijn of Vogelrichtlijn zijn vastgesteld, worden ook wel Habitatrichtlijn- c.q. Vogelrichtlijngebieden genoemd en samen genoemd onder de noemer Natura 2000-gebieden. Handelingen die deze gebieden schaden zijn verboden, tenzij de Provincie een vergunning verleent. Habitatrichtlijngebieden zijn aangewezen vanwege bijzondere habitats en soorten (de zogenaamde 'kwalificerende waarden'), die genoemd zijn in respectievelijk bijlage I en II van de richtlijn. Vogelrichtlijngebieden zijn aangewezen ter bescherming van het leefgebied van bedreigde vogels en trekvogels. Als er activiteiten in of nabij een Natura 2000-gebied plaatsvinden, moet onderzocht worden of deze significant negatieve effecten op de kwalificerende waarden van het gebied. Als uit deze ecologische beoordeling blijkt dat de kwalificerende (mogelijk) wordt aangetast, kan de Provincie slechts een vergunning verlenen als er geen alternatieven zijn, er een dwingende reden van groot openbaar belang met die activiteit is gemoeid en vóór de ingreep compensatie van natuurwaarden is gerealiseerd. De nieuwe wet schrijft voor dat er voor ieder Natura 2000-gebied een aanwijzingsbesluit moet worden opgesteld waarin heldere instandhoudingsdoelen zijn vastgelegd. Op basis daarvan worden de komende jaren beheersplannen ontwikkeld waarin is vastgelegd hoe habitattypen en soorten in het betreffende gebied beschermd worden en welke activiteiten in en om het gebied zijn toegestaan. Totdat de nieuwe aanwijzingsbeschikkingen definitief zijn vastgesteld, gelden de huidige kwalificerende waarden.

Onder de nieuwe wet vervalt het onderscheid tussen Staatsnatuurmonumenten en Beschermden Natuurmonumenten. Beide vallen onder de noemer Beschermden natuurmonumenten. Waar bestaande Beschermden natuurmonumenten en Natura 2000-gebieden elkaar overlappen, worden de natuurwaarden en het natuurschoon waarvoor de natuurmonumenten waren aangewezen, opgenomen in de doelstellingen voor instandhouding van het betreffende Natura 2000-gebied. De overige natuurmonumenten houden binnen de Natuurbeschermingswet een aparte bescherming.

De Ecologische hoofdstructuur (EHS) is onderdeel van het rijksbeleid voor een netwerk van natuurgebieden door Nederland. Waar de grenzen nog globaal zijn vastgesteld, moeten onomkeerbare ingrepen voorkomen worden. Na vaststelling van de exacte grenzen zijn ruimtelijke ingrepen binnen de EHS niet toegestaan. In uitzonderingsgevallen kan het Rijk de natuurwaarden en functies van het EHS-gebied laten wijken voor andere functies van groot maatschappelijk belang. De initiatiefnemer dient deze belangen en mogelijke alternatieven uitgebreid te motiveren. Daarnaast dient hij *compenserende* dan wel *mitigerende* (*verzachtende*) maatregelen te treffen (ministerie van LNV 2003).

2.2. SOORTBESCHERMING

Flora- en faunawet

Op 1 april 2002 is de Flora- en faunawet in werking getreden. Hierin is de soortbescherming geregeld. Daarnaast geldt voor alle in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving de 'zorgplicht'.

Zorgplicht

De zorgplicht houdt in dat iedereen dient te voorkomen dat zijn handelen nadelige gevolgen voor flora en fauna heeft. Als dat niet mogelijk is, dienen die gevolgen zoveel mogelijk beperkt of ongedaan gemaakt te worden (artikel 2). De zorgplicht geldt altijd, zowel voor beschermde als onbeschermde soorten. Bij overtreding zijn er overigens geen sancties.

Beschermde soorten

In de Flora- en faunawet heeft de overheid van nature in Nederland voorkomende planten- en diersoorten aangewezen die beschermd moeten worden. Ook de beschermde soorten onder de Europese richtlijnen (Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn) zijn hierin opgenomen. De bescherming houdt in dat het verboden is om beschermde, inheemse planten te beschadigen (artikel 8). Het is ook verboden om beschermde, inheemse dieren te doden, verontrusten, dan wel hun nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen te beschadigen, te vernielen, uit te halen of te verstoren (artikelen 9 tot en met 12).

Zorgvuldig handelen

'Zorgvuldig handelen' (artikelen 2b, 2c, 2d en 16c AMvB) gaat verder dan het voldoen aan de zorgplicht. Dit begrip is gekoppeld aan de beschermde soorten waarvoor ontheffing kan worden aangevraagd. Niet-zorgvuldig handelen is strafbaar. Zorgvuldig handelen vereist altijd een *inspanning* om te overzien wat de beoogde ingreep teweeg zal brengen. Een initiatiefnemer moet bijvoorbeeld altijd vooraf inventariseren welke beschermde, niet-vrijgestelde soorten aanwezig zijn in een gebied waar een ingreep is gepland. Ook moet hij in redelijkheid alles doen of laten om te *voorkomen, of zoveel mogelijk te beperken*, dat de artikelen 8-12 van de Flora- en faunawet worden overtreden. De eerste stap daartoe is een goede tijdsplanning, bijvoorbeeld om verstoring van dieren in de voortplantingstijd te voorkomen.

Drie beschermingsregimes

Met ingang van 2005 is een aantal wijzigingen van Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB) bij de Flora- en faunawet in werking getreden. Hierdoor is het beschermingsregime van inheemse beschermde planten en dieren veranderd. Er zijn nu drie categorieën van soorten. De indeling is bepaald door de zeldzaamheid of de mate van bedreiging van de soorten in Nederland, waarbij ook de beschermde soorten onder de Habitatrichtlijn zijn ingepast. Het gaat om de volgende beschermingscategorieën:

1. soorten waarvoor *vrijstelling* mogelijk is (licht beschermde soorten);
2. soorten waarvoor vrijstelling mogelijk is, mits aantoonbaar wordt gewerkt conform een goedgekeurde *gedragscode* (middelzwaar beschermde soorten);
3. soorten waarvoor *onthefing* moet worden aangevraagd (zwaar beschermde soorten).

Categorie 1. De eerste categorie geldt voor een aantal beschermde, maar algemeen voorkomende planten- en diersoorten (zoals Zwanebloem, Bosmuis, Bunzing, Bruine kikker), volgens tabel 1 bij de AMvB. De wetgever gaat er vanuit dat verlening van vrijstelling voor deze soorten geen afbreuk doet aan hun huidige, gunstige staat van instandhouding. De initiatiefnemer hoeft voor deze vrijstelling geen actie te ondernemen. Wel geldt voor deze soorten geldt de zorgplicht (zie hiervoor).

Categorie 2. De tweede categorie geldt de soorten die zijn vermeld in tabel 2 bij de AMvB. De *gedragscode* die voor vrijstelling is vereist moet ter goedkeuring worden ingediend bij de minister van LNV. De gedragscode moet vermelden hoe bij het uitvoeren van de werkzaamheden schade aan planten en dieren en hun verblijfplaatsen voorkomen - of zoveel mogelijk beperkt - wordt. Er moet *aantoonbaar* volgens de gedragscode worden gewerkt om te voldoen aan de bewijslast. Dit betekent dat de werkprocessen gedocumenteerd moeten worden.

Als er nog geen gedragscode is, moet bij overtreding van de artikelen 8-12 een ontheffing worden aangevraagd. De toetsing die dan plaatsvindt, betreft een 'lichte toets'. Hierbij wordt alleen getoetst of de activiteiten de gunstige staat van instandhouding van een soort in gevaar brengen. Deze toets vereist dat er inzicht moet zijn in de betekenis van het onderzoeksgebied als leefgebied voor de soort *in relatie tot de omliggende populaties*. Als dat inzicht niet bestaat, dient daar onderzoek naar plaats te vinden. Dat kan betekenen dat ook onderzoek buiten het onderzoeksgebied nodig is.

Categorie 3. De soorten van de derde categorie zijn in tabel 3 van de AMvB genoemd. Deze tabel bevat de soorten die in bijlage IV van de Habitatrichtlijn staan en andere aangewezen soorten. Wanneer verbodsbepalingen worden overtreden is een ontheffingsaanvraag nodig, die wordt getoetst aan drie criteria (de zogenaamd 'uitgebreide toets'):

1. de ingreep doet geen afbreuk aan de gunstige staat van instandhouding van de soort;
2. er is geen alternatief voor de ingreep;
3. er is sprake van een in of bij de wet genoemd belang.

Voor een ontheffing moet aan alle drie de criteria voldaan zijn.

Vogels

Voor vogels geldt een algemene bescherming, waarbij het verboden is vogels en hun nesten in het broedseizoen te verstoren. Dat betekent dat het in die periode niet is toegestaan om werkzaamheden in een gebied te starten die bedreigend zijn voor broedvogels. Voor de meeste soorten geldt een broedseizoen van 15 maart tot en met 15 juli. Wanneer vóór het broedseizoen wordt gestart met de schadelijke werkzaamheden, is de kans zeer gering dat daar broedvogels gaan nestelen.

2.3. EEN NIEUW PLAN OF BESTAAND GEBRUIK

De Flora- en faunawet en Natuurbeschermingswet zijn in eerste instantie van toepassing wanneer er nieuwe ingrepen of ruimtelijke ontwikkelingen ('plannen') in een gebied gaan plaatsvinden. Prikkedam is echter een terrein dat sinds jaren wordt gebruikt als

motorcrossterrein, waar geen plannen bestaan om dit gebruik te wijzigen. Daarom is het van belang om te onderzoeken of de bestemmingsplanwijziging volgens de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet wordt gezien als een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling of dat er sprake is van 'bestaand gebruik' (Natuurbeschermingswet) dan wel 'bestendig gebruik' (Flora- en faunawet).

Bestaand gebruik volgens de Natuurbeschermingswet

Onder 'bestaand gebruik' wordt volgens de Natuurbeschermingswet een activiteit verstaan die in precies dezelfde vorm reeds is beoordeeld in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998. Is dat niet het geval, dan moet door het bevoegd gezag (in dit geval de provincie Fryslân) worden bepaald of het bestaand gebruik vergunningplichtig is in het kader van de Natuurbeschermingswet.

Bestendig gebruik

Uit de brochure 'Buiten aan het werk' van het Ministerie van LNV blijkt dat men onder 'bestendig gebruik' verstaat 'jarenlange activiteiten die samenhangen met de landschappelijke kwaliteit van een gebied, en die daarin zijn ingepast'. Hiervoor geldt, dat de activiteiten al langer op dezelfde manier plaatsvinden en kennelijk niet hebben verhinderd dat er zich beschermde soorten in het terrein hebben gevestigd. Zodra een initiatiefnemer veranderingen doorvoert in frequentie, omvang of intensiteit van het gebruik is niet langer sprake van bestendig gebruik. Er dient dan een (nieuwe) ecologische beoordeling in het kader van de Flora- en faunawet te worden uitgevoerd.

Ten aanzien van beschermde soorten uit de tweede en derde categorie van de Flora- en faunawet vereist deze wet dat er bij negatieve effecten, ook bij bestendig gebruik, een gedragscode wordt opgesteld. Deze moet door het ministerie van LNV worden goedgekeurd. In deze gedragscode dient controleerbaar te worden aangegeven hoe schade aan beschermde dieren en planten tot een minimum wordt beperkt. En er dient aantoonbaar te worden gewerkt volgens deze gedragscode.

Rode Lijsten

Nederland heeft voor een aantal bedreigde en kwetsbare planten- en diergroepen Rode Lijsten samengesteld. De doelstelling van de Rode Lijst is het bieden van duurzame bescherming aan een soort en zijn leefgebied. De Rode Lijst bestaat uit Nederlandse soorten die vanwege hun aantalsverloop of kwetsbaarheid speciale aandacht nodig hebben om hun voorkomen in ons land veilig te stellen. Hoewel de Rode Lijsten officieel door het ministerie van LNV zijn vastgesteld, hebben ze geen juridische status. Wel verwacht het ministerie van LNV van de verschillende overheden en terreinbeherende organisaties dat zij bij beleid en beheer rekening houden met de Rode Lijsten. Een aantal Rode-Lijstsoorten is ondergebracht in de Flora- en faunawet.

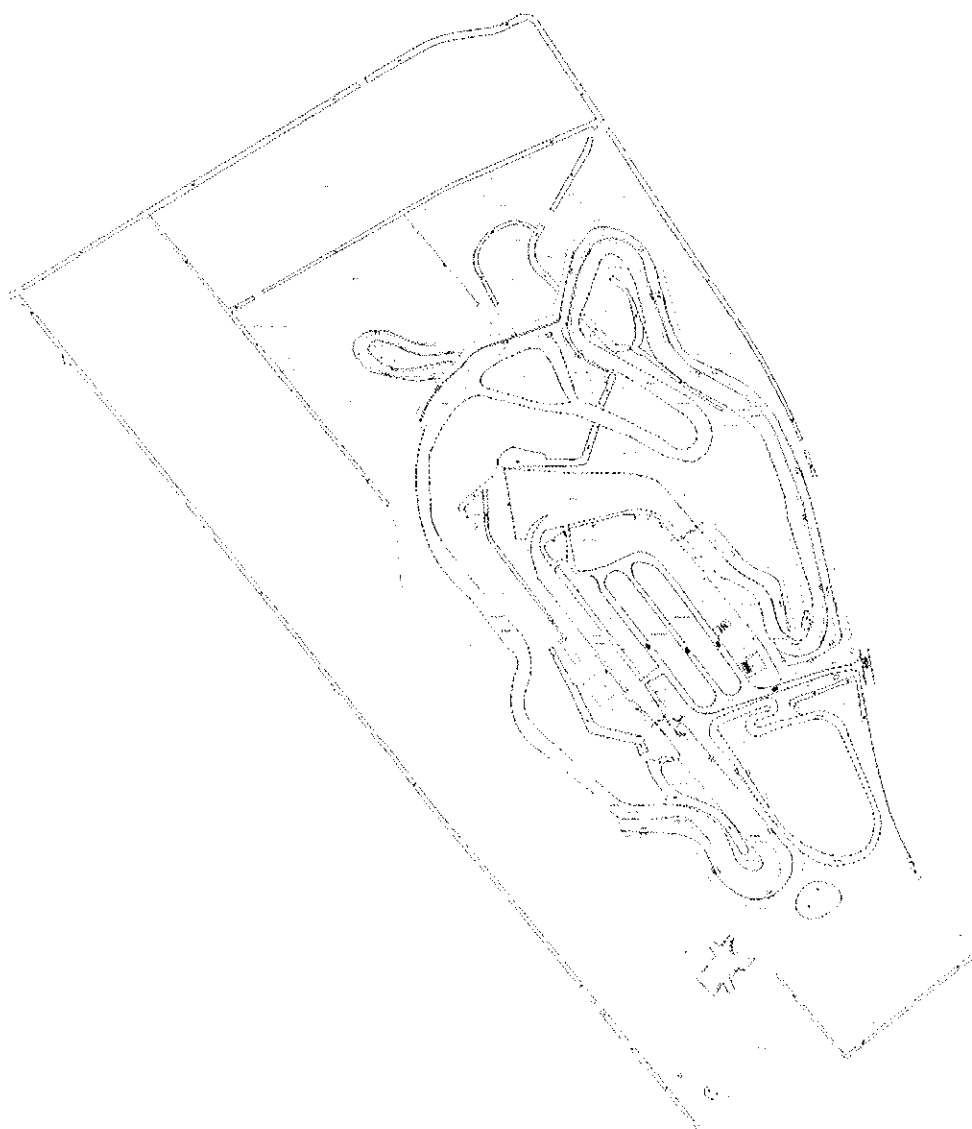
3. HET ONDERZOEKSGBIED

3.1. SITUERING EN TERREINKENMERKEN

Het onderzoeksgebied is gelegen ten noorden van het buurtschap Twijtel, in de gemeente Ooststellingwerf. De bodem bestaat uit een dekzand waarop in de huidige situatie een wedstrijdbaan voor de motorcross en clubgebouwen (o.a. kantine en tribune) zijn gesitueerd. Ook is een trainingsbaan voor jeugdrijders aanwezig. Rondom de wedstrijdbaan liggen droge heidevegetaties, schrale graslanden, loofbos en gemengd bos, natte laagten met vennen en moeras. Het oorspronkelijke reliëf van de dekzandrug is nog in het gebied aanwezig. In het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied zijn (restanten van) een drietal vennen aanwezig waarbij in elk geval in één ven permanent oppervlaktewater aanwezig is.

3.2. GEBRUIK VAN HET ONDERZOEKSGBIED

Het onderzoeksgebied wordt in de huidige situatie gebruikt als motorcrossbaan. Er worden circa tweemaal per week trainingen gehouden, te weten op woensdagmiddag en zondagochtend. Volgens de op 30 april 2008 in werking getreden milieuvergunning mogen per jaar een drietal wedstrijden worden verreden. Alleen deze activiteiten worden in deze ecologische beoordeling getoetst.



Figuur 1.
Het onderzoeksgebied (bron gemeente Ooststellingwerf).

4. GEBIEDSBESCHERMING

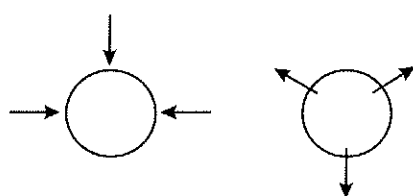
4.1. INLEIDING

Bij een ecologische beoordeling dient onderzocht te worden of de beoogde plannen een bedreiging vormen voor beschermde (natuur)gebieden in de regio. De volgende vragen komen daarbij aan de orde:

1. Liggen er beschermde (natuur)gebieden in het onderzoeksgebied of nabije omgeving?
2. Heeft de activiteit mogelijk (significant) negatieve gevolgen voor de beschermde gebieden (zogenaamde 'externe werking', zie hieronder)?
3. Zijn die gevolgen te voorkomen?
4. Welke consequenties heeft dat voor de plannen (conclusies)?

Binnen de Natuurbeschermingswet (Nb-wet) vormen de eerste drie vragen de zogenaamde 'Voortoets'.

Met betrekking tot effecten van de plannen op Natura 2000-gebieden is het begrip *Externe werking* van belang. Van externe werking is sprake als de kwalificerende soorten of habitattypen in een Natura 2000-gebied bedreigd worden door ontwikkelingen buiten het gebied. Bij externe werking gaat het om twee soorten relaties met de omgeving (figuur 2). Ten eerste kan een relatie bestaan waarbij soorten (vooral vogels) in het Natura 2000-gebied rusten, broeden en overnachten, en in de wijde omgeving foerageren (relatie van binnen naar buiten). Hierbij zijn de dieren die in een Natura 2000-gebied verblijven afhankelijk van de voedselsituatie buiten het Natura 2000-gebied. Denk aan Kolganzen die in een natuurgebied overnachten en overdag in de wijde omgeving op de graslanden en akkers foerageren.



Externe werking

Figuur 2.

Externe werking in twee soorten: 1) relaties van buiten naar binnen, waar storende invloeden van buitenaf de SBZ kunnen indringen, en 2) van binnen naar buiten, waarbij (vooral) vogels in de SBZ rusten of broeden en in de omgeving foerageren.

Een tweede vorm van externe werking betreft ontwikkelingen waarvan de invloed tot in de SBZ door kan dringen en de kwalificerende waarden kan bedreigen (relatie van buiten naar binnen). Dit kan via verstoring door geluid, licht en menselijke activiteit, via beïnvloeding van grondwaterstromen of bijvoorbeeld via depositie van verzurende en verrijkende stoffen afkomstig van veehouderijen (ammoniakemissie). Concrete voorbeelden van dergelijke zaken zijn verlagingen van de grondwaterstand als gevolg van peilverlagingen of grondwateronttrekkingen in de omgeving. Ook een toename van verstoring kan spelen doordat buiten een SBZ nieuwe recreatievoorzieningen worden gepland, waarbij de bezoekers juist gebruik maken van de SBZ. Het probleem is dan minder grijpbaar aangezien een kleine uitbreiding wellicht toelaatbaar is maar – in extremo – enkele tientallen uitbreidingen allerminst.

4.2. BESCHERMDE GEBIEDEN IN OF NABIJ HET ONDERZOEKSGBIED

Natura 2000-gebieden

Ligging

Het onderzoeksgebied maakt geen deel uit van een Natura 2000-gebied. Het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied is het Drents-Friese Wold op circa zeven kilometer van het onderzoeksgebied. Het Drents-Friese Wold is aangewezen in het kader van zowel de Vogelrichtlijn als de Habitatrichtlijn.

Kwalificerende waarden vogelrichtlijn

Het Drents-Friese Wold is aangewezen in het kader van de Vogelrichtlijn voor de broedvogels Dodaars, Wespandief, Draaihals, Zwarte specht, Boomleeuwerik, Paapje, Roodborsttapuit, Tapuit en Grauwe klauwier.

Tijdens het veldwerk is gebleken dat het onderzoeksgebied Prikkedam wordt gebruikt als foerageergebied door de Wespandief en de Zwarte specht. Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold is voor deze beide vogelsoorten aangewezen. Dit betekent dat er in de beoordeling rekening moet worden gehouden met mogelijke externe werking ten aanzien van dit Natura 2000-gebied.

In het broedseizoen foerageert de Wespandief op larven van wespen. Wespennesten worden opgegraven, waarna de raten met larven worden leeggegeten. De lege raten blijven achter als prooi-rest. Tijdens meerdere veldbezoeken aan het onderzoeksgebied zijn dergelijke verse prooi-resten van de Wespandief gevonden.

De Wespandief is een soort met een zeer groot territorium die over grote afstand van het nest voedselvuchten kan afleggen: tot meer dan zeven kilometer (Bijlsma 1993, Bijlsma mond. med.). Het is dus in principe mogelijk dat Prikkedam als foerageergebied wordt gebruikt door wespandieven uit Natura 2000-gebied Drents-Friese Wold. In dat geval is er sprake van ecologische verbanden met het Drents-Friese Wold, en bestaat er kans op externe werking ten aanzien van de Vogelrichtlijn. Het broedvogelbestand van de Wespandief in het Drents-Friese Wold bedraagt circa vijf paar, en is de laatste jaren stabiel (www.synbiosys.alterra.nl).

Van de Zwarte specht zijn eveneens op meerdere dat waarnemingen gedaan. Het betrof telkens een enkel exemplaar, waaruit mag worden afgeleid dat de soort niet als broedvogel voorkomt in Prikkedam. Ook van de Zwarte specht is niet aangetoond of de soort daadwerkelijk afkomstig was uit het Drents-Friese Wold. Mogelijk betrof het een rondzwervend exemplaar op zoek naar een vrij territorium. Het verband met het Drents-Friese Wold is onzeker. Het gebied ligt wel binnen de actieradius van de Zwarte specht. Het aantal broedparen in het Natura 2000-gebied bedraagt ongeveer tien paar (www.synbiosys.alterra.nl). Hoewel het Drents-Friese Wold een kerngebied is voor de Zwarte specht, komt deze soort ook voor in grotere boscomplexen buiten het Natura 2000-gebied.

Kwalificerende waarden Habitatrichtlijn

In het kader van de Habitatrichtlijn is het Drents-Friese Wold samen met het Leggelderveld aangewezen vanwege het voorkomen van heidevegetaties met Kraaiheide, Stekelbrem en Dopheide, schrale soortenrijke graslanden, voedselarme en matig voedselarme wateren, vegetaties van hoogveenslenken, Jeneverbestruwelen en oude, zuurminnende Eikenbossen.

(Significante) ecologische effecten Vogelrichtlijn

Gelet op de waarnemingen van verse prooieresten van de Wespendif, bestaat het vermoeden van ecologische verbanden met Natura 2000-gebied 'Drents-Friese Wold'. Mogelijk bestaan er ook ecologische verbanden met het Drents-Friese Wold ten aanzien van de Zwarte specht. In verband met de onderzoeksinspanningen die samenhangen met dergelijk onderzoek, is voor dit rapport niet onderzocht of de foeragerende Wespendifen in Prikkedam afkomstig zijn uit het Natura 2000-gebied 'Drents-Friese Wold' of daar een relatie mee hebben. Het is bekend dat ook elders in de omgeving van Prikkedam Wespendifen broeden.

Het is onzes inziens vanuit ecologisch perspectief niet noodzakelijk de precieze afkomst van de Wespendifen in het kader van de beoordeling te onderzoeken. Gelet op het huidige gebruik en het voornemen om dit in de toekomst onveranderd voort te zetten, is het niet waarschijnlijk dat er ten aanzien van de Zwarte specht en de Wespendif negatieve effecten optreden. Beide soorten foerageren immers onder het huidige gebruik in het onderzoeksgebied. Wanneer het gebruik onveranderd wordt doorgezet, blijven ze dat naar verwachting doen. Ten aanzien van de Wespendif kan verder worden opgemerkt dat de prooidieren van deze soort (wespen) waarschijnlijk zelfs gebaat zijn bij het huidige gebruik. Door de crossmotoren wordt de bodem op plaatsen open gehouden en ontstaat er veel microreliëf. Dit is mogelijk gunstig voor wespen.

(Significante) ecologische effecten Habitatrichtlijn

Gezien de relatief grote afstand en het karakter van het tussenliggende gebied, is het onwaarschijnlijk dat de beoogde plannen enig effect op het Habitatrichtlijngebied Drents-Friese Wold hebben.

Beoordeling

Ondanks het feit dat er mogelijk een zwakke relatie is tussen Prikkedam en het Drents Friese Wold voor wat betreft Zwarte specht en Wespendif is naar onze inschatting geen conflict met de Natuurbeschermingswet, omdat er geen sprake is van negatieve effecten. Voor de Wespendif is het van belang dat er open zand in het gebied aanwezig is zodat zijn prooi (wespen) er zich kan vestigen. De motorcrossactiviteiten leiden mede tot het in stand houden van open zand. De activiteiten dienen dan wel op het niveau te worden gehandhaafd op het niveau zoals dat in hoofdstuk 3 is beschreven.

Beschermde natuurmonumenten

Het onderzoeksgebied kent geen beschermde status als Beschermd natuurmonument.

Ecologische hoofdstructuur

De Ecologische hoofdstructuur (EHS) is onderdeel van het rijksbeleid voor een netwerk van natuurgebieden door Nederland. De Ecologische hoofdstructuur omvat kerngebieden (natuurreservaten), natuurontwikkelingsgebieden en ecologische verbindingzones.

Ligging

Het onderzoeksgebied ligt op korte afstand van Delleburen en het Diaconieveen (beide onderdeel van de EHS maar behoort zelf *niet* tot de Ecologische hoofdstructuur (www.fryslan.nl). Ook zijn er ten gevolge van de plannen geen effecten op de EHS te verwachten.

Beoordeling

Aangezien er geen sprake is van negatieve effecten, is er vanuit de EHS geen bezwaar tegen de plannen.

Overige gebiedsbescherming

Gebieden kunnen als 'overig' natuurgebied beschermd zijn via het bestemmingsplan buitengebied. Dit geldt niet voor het onderzoeksgebied.

De Boswet is van toepassing omdat het onderzoeksgebied buiten de bebouwde kom ligt. Er worden echter geen bomen gekapt.

5. SOORTBESCHERMING

5.1. INLEIDING

In hoofdstuk 5 worden de volgende vragen beantwoord:

1. Komen in het onderzoeksgebied beschermde en kritische soorten en vegetaties voor?
2. Zo ja, worden deze bij realisatie van het plan geschaad en kan dat voorkomen worden?
3. Zijn er vanuit de Flora- en faunawet bezwaren tegen de plannen en zijn dientengevolge ontheffingsaanvragen nodig?

Soorten en vegetaties

Voor de eerste stap is veldonderzoek uitgevoerd en zijn overzichtswerken, websites en andere bronnen geraadpleegd. Daarbij is ook informatie van derden betrokken. Er is daarbij vooral gelet op soorten die in het kader van de Flora- en faunawet en de Europese richtlijnen zijn beschermd, soorten die zijn opgenomen in de Rode Lijsten van kwetsbare en bedreigde soorten van Nederland en soorten die een indicatie geven van bepaalde ecologische kwaliteiten van het onderzoeksgebied.

Bronnen

In onderstaande beschrijvingen van soortgroepen is steeds als eerste bron het Natuurloket geraadpleegd (www.natuurloket.nl). Het Natuurloket geeft een overzicht van de gegevens van de Particuliere Gegevensleverende Organisaties (PGO's), die zijn verenigd in de Vereniging Onderzoek Flora & Fauna (VOFF). De gegevens zijn weergegeven op kilometerhokniveau¹. Aangezien de kilometerhokken niet exact samenvallen met de grenzen van het onderzoeksgebied, kan het zijn dat de genoemde soorten niet in het onderzoeksgebied voorkomen. Ook zijn de gegevens soms (tientallen) jaren oud. De beschermde soorten worden op het natuurloket niet bij name genoemd. De gegevens zijn ter betaling wel opvraagbaar. Binnen dit onderzoek is dat niet gedaan omdat middels literatuur en het uitgebreide onderzoek voldoende gegevens voorhanden zijn over het voorkomen van beschermde soorten in het onderzoeksgebied.

Daarnaast is in een aantal overzichtswerken en websites nagegaan welke bijzondere en beschermde planten- en diersoorten er in de ruime omgeving van het betreffende onderzoeksgebied voorkomen. De meeste van deze bronnen presenteren hun gegevens op 5x5 kilometerhokniveau, waardoor de gegevens een ruimer gebied beslaan dan het onderzoeksgebied. Tot slot is in het kader van het vorige bestemmingsplan in 1993 door Buro Bakker te Assen een inventarisatie van de aanwezige flora uitgevoerd op het motorcrossterrein.

Veldonderzoek

Het onderzoeksgebied ligt in een omgeving met hoge natuurwaarden. Omdat uit de literatuur bekend is dat Prikkedam mogelijk geschikt is voor diverse zwaar beschermde diersoorten, onder meer Heikikker, reptielen en insecten is besloten tot het uitvoeren van

¹ Kilometerhokken: De kaart van Nederland is door de Topografische Dienst verdeeld in blokken van 1 bij 1 km, de zogenaamde kilometerhokken. De plaatsaanduiding van een kilometerhok bestaat uit de coördinaten van de x-as en de y-as die elkaar in de linker onderhoek van het hok snijden.

meerdere veldbezoeken, verspreid door het jaar. Tabel 1 geeft de data waarop de veldbezoeken zijn uitgevoerd.

Tabel 1.

In 2006 uitgevoerde veldbezoeken. De tabel geeft per veldbezoek het tijdstip en het doel van het bezoek.

Datum	Tijdstip	Soortgroepen
13 maart	Dagbezoek	Oriënterend veldbezoek
10 juli	Dag- en avondbezoek	Heideblauwtje, Nachtzwaluw, Rugstreeppad
18 juli	Dagbezoek	Reptielen, Heideblauwtje
10 en 11 augustus	Dagbezoek	Reptielen, Heikikker
15 september	Dagbezoek	Noordse winterjuffer, reptielen

Effecten

Na de beschrijving van de soorten die in en nabij het onderzoeksgebied voorkomen, volgt een overzicht van de te verwachten effecten van de ingreep op de ecologische kwaliteiten van het onderzoeksgebied. Deze verstoringen kunnen verder reiken dan de grenzen van het onderzoeksgebied. We maken hier onderscheid in vijf soorten effecten, onder te verdelen in kwantitatieve effecten (winst of verlies van habitats), kwalitatieve effecten (chemische effecten, fysieke effecten en verstoring) en achteruitgang in ruimtelijke samenhang (versnippering).

Beoordeling

Indien negatieve effecten niet voorkomen kunnen worden en verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet overtreden worden, zijn voor bepaalde soorten ontheffingsaanvragen noodzakelijk. In dat geval wordt geadviseerd of daarbij verzachtende en compenserende maatregelen nodig zijn.

Soortgroepen

In de volgende paragrafen wordt per soortgroep aangegeven welke zeldzame en beschermde soorten in het onderzoeksgebied voorkomen. Het is zeer onwaarschijnlijk dat in het onderzoeksgebied zeldzame en/of beschermde soorten voorkomen die behoren tot de soortgroepen kevers, mieren, slakken, tweekleppigen en kreeftachtigen. Dit oordeel is vooral gebaseerd op de beschikbare literatuur (De Bruyne 2004, Kalkman 2004, EIS Nederland *et al.* 2005, Van Loon 2004a, b, c, d, Timmermans *et al.* 2004). Ook zijn de ecologische omstandigheden in het onderzoeksgebied hoogstwaarschijnlijk ongeschikt voor deze soorten. Bovengenoemde soortgroepen worden daarom niet verder in dit hoofdstuk besproken.

5.2. VEGETATIE EN PLANTENSOORTEN

Soorten en vegetaties in of nabij het onderzoeksgebied

De vegetatie in het onderzoeksgebied bestaat overwegend uit een afwisseling van (heischrale) graslanden, (overwegend droge) heidevegetaties en bos. Het gaat daarbij vooral om vrij soortenarm eiken-berkenbos. In het noordelijk deel van het onderzoeksgebied is sprake van een soortenrijker loofbos, met soorten als Gewone salomonszegel en Dalkruid. Lokaal zijn Grove dennen aangeplant. Plaatselijk is nat elzenbos aanwezig, met een ondergroei van Pijpenstrootje. De heidevegetaties zijn voor een groot deel matig tot sterk vergrast. Op enkele natte plekken (o.a. rond enkele laagten in het gebied) komen restanten van natte heidevegetaties voor. Deze zijn veelal zwaar vergrast met Pijpenstrootje.

Raadpleging van het Natuurloket wees uit dat in de twee kilometerhokken waarin het onderzoeksgebied valt (x :208 / y:553 en x:208 / y:554) geen door de Flora- en faunawet beschermde plantensoorten zijn aangetroffen. Uit het veldonderzoek dat in 1993 is uitgevoerd, blijkt dat toentertijd er in het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied twee kwetsbare plantensoorten van de Rode Lijst zijn aangetroffen: Lavendelheide en Eénarig wollegras. Beide soorten worden niet beschermd door de Flora- en faunawet. Het voorkomen van Lavendelheide en Eénarig wollegras kon tijdens de veldbezoeken in 2006 niet worden bevestigd. Gelet op de aanwezigheid van zeer natte omstandigheden met veenmossen, is het voorkomen van beide soorten niet onwaarschijnlijk. Uit het onderzoek van Buro Bakker wordt tevens duidelijk dat de Rode Lijstsoorten Klein warkruid (of Duivels naaigaren, Rode Lijst 'kwetsbaar'), Klokjesgentiaan (Rode Lijst 'kwetsbaar') en Witte snavelbies (Rode Lijst 'gevoelig'), die in het verleden in het onderzoeksgebied voorkwamen, inmiddels zijn verdwenen. Er wordt daarom vanuit gegaan dat er op dit moment geen beschermde plantensoorten in het onderzoeksgebied voorkomen.

Effecten

Ten aanzien van de vennen en de natte heide vegetaties geldt die in het onderzoeksgebied worden aangetroffen geldt, dat deze gevoelig zijn voor fysieke verstoring (vertrapping e.d.). Daarom zullen deze vegetaties mogelijk te lijden hebben van menselijk gebruik van het onderzoeksgebied. Het betreft geen vegetaties waarin door de Flora- en faunawet beschermde plantensoorten voorkomen.

Beoordeling

Omdat in het onderzoeksgebied momenteel geen beschermde plantensoorten voorkomen, treden ten aanzien van deze soortgroep geen conflicten met de Flora- en faunawet.

5.3. LIBELLEN EN DAGVLINDERS

Libellen

Soorten in of nabij het onderzoeksgebied

Het Natuurloket geeft aan dat van de kilometerhokken waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt, geen gegevens over libellen bekend zijn. Uit bekende verspreidingsgegevens van libellen (EIS *et. al* 2005, www.hynstebiter.nl, Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2002) wordt duidelijk dat in de nabije omgeving van het onderzoeksgebied twee zwaar beschermde libellensoorten voorkomen: de Oostelijke witsnuitlibel en de Noordse winterjuffer. Beide soorten vallen in de categorie van zwaar beschermde soorten en staan als 'ernstig bedreigd' op de Rode Lijst. Het voorkomen van de Oostelijke witsnuitlibel kan op basis van het ontbreken van een geschikt habitat in het onderzoeksgebied worden uitgesloten. Van deze soort is in Fryslân slechts één populatie bekend, buiten het onderzoeksgebied.

De Noordse winterjuffer komt op meer plekken in de directe omgeving voor, onder andere op De Delleboersterheide, de Catspoele en het Diaconieven. Deze gebieden liggen hemelsbreed op enkele kilometers van het onderzoeksgebied. Gelet op het grote dispersievermogen van deze juffer valt het onderzoeksgebied ruim binnen de actieradius van de Noordse winterjuffer. In tegenstelling tot de meeste andere libellensoorten, overwintert de Noordse winterjuffer als volwassen insect (imago). De overwintering vindt plaats in veenmosrietland- en pijpenstrootjevegetaties. Gelet op de kwaliteit van de oppervlaktewater dat in het onderzoeksgebied aanwezig is, lijkt voortplanting van de Noordse winterjuffer in

het onderzoeksgebied onwaarschijnlijk. Wel biedt het onderzoeksgebied mogelijkheden voor de overwintering. Op 15 september, in een periode dat Noordse winterjuffers aanwezig zijn in het overwinteringshabitat, zijn geschikte locaties in het onderzoeksgebied onderzocht op aanwezigheid van de soort. Er zijn geen Noordse winterjuffers aangetroffen. Het voorkomen van deze zwaar beschermde libellensoort kan daarom worden uitgesloten.

Wel zijn tijdens de diverse veldbezoeken in 2006 in onderzoeksgebied verschillende algemene libellensoorten aangetroffen, zoals de Gewone oeverlibel, de Houtpantserjuffer, de Gewone pantserjuffer, de Variabele waterjuffer, Lantaarntje, de Zwarte heidelibel, de Bloedrode heidelibel en de Steenrode heidelibel. Geen van deze soorten wordt beschermd door de Flora- en faunawet of komt voor op de Rode Lijst.

Effecten

Ten aanzien van de in het gebied voorkomende algemene en niet beschermde libellensoorten treden geen negatieve effecten op. De zwaar beschermde Noordse winterjuffer komt niet voor in het onderzoeksgebied. Ten aanzien van deze soort treden daarom geen effecten op.

Beoordeling

Er komen geen beschermde libellensoorten voor in het onderzoeksgebied. Ten aanzien van libellen treden er daarom geen conflicten op met de Flora- en faunawet.

Dagvlinders

Soorten in of nabij het onderzoeksgebied

Het Natuurloket geeft aan dat in de kilometerhokken waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt, de aanwezigheid van vlindersoorten redelijk is onderzocht en er soorten voorkomen uit de tweede of de derde beschermingscategorie van de Flora- en faunawet. Uit de recente verspreidingsatlas 'Dagvlinders in Fryslân' (Vlinderwerkgroep Friesland & De Vlinderstichting 2000) blijkt dat in de directe omgeving van het onderzoeksgebied de kwetsbare Rode Lijst-soort Heideblauwtje voorkomt. Het Heideblauwtje valt in de zware beschermingscategorie van de Flora- en faunawet. Deze vlindersoort is gebonden aan vochtige heide, waarin zowel Struikhei als Gewone dophei voorkomen (www.synbiosys.alterra.nl/natura2000). De belangrijkste voedselplant voor de rups is Struikheide, de volwassen vlinders eten nectar van bloeiende planten, waaronder Gewone dophei. Beide plantensoorten zijn aanwezig in het onderzoeksgebied, waardoor het potentieel geschikt is voor het Heideblauwtje. Daarom is in 2006 gericht veldonderzoek naar het Heideblauwtje uitgevoerd.

Van het Heideblauwtje werd éénmaal één individu waargenomen, rondom de parkeerplaatsen in het centraal deel van het onderzoeksgebied. Hoewel delen van het gebied potentieel geschikt biotoop herbergen, is in Prikkedam geen populatie van het Heideblauwtje aanwezig. De waargenomen vlinder betreft waarschijnlijk een zwerver, afkomstig van nabijgelegen populaties.

Van de omgeving van het onderzoeksgebied (Delleboersterheide) is verder het zwaar beschermde Veenhooibeestje (Rode Lijst: 'bedreigd') bekend. Het voorkomen van deze soort in het onderzoeksgebied kan op basis van het ontbreken van geschikt habitat worden uitgesloten.

In het onderzoeksgebied werd enkele malen de kwetsbare Rode Lijst-soort Bruine vuurvliinder waargenomen. Het zwaartepunt in de landelijke verspreiding van deze zeldzame soort ligt op de zandgronden van Drenthe en aangrenzende gebieden (Bink 1992). Behalve

de genoemde beschermde en zeldzame vlindersoorten, komen in het onderzoeksgebied en de omgeving verschillende algemene soorten dagvlinders voor, waaronder Citroenvlinder, Argusvlinder, Atalanta, Daggauwoog en Bruin zandoogje.

Effecten

Ten aanzien van de in het gebied voorkomende algemene en niet beschermde vlindersoorten treden geen negatieve effecten op.

Beoordeling

Omdat er geen populaties van beschermde vlinders in Prikkedam voorkomen treden er ten aanzien van vlinders geen conflicten op met de Flora- en faunawet.

5.4. VISSSEN

In het onderzoeksgebied komen geen oppervlaktewateren voor die geschikt zijn voor beschermde of zeldzame vissoorten. Conflicten met de Flora- en faunawet zijn daarom niet te verwachten. Om deze reden wordt aan de soortgroep vissen geen verdere aandacht besteed.

5.5. AMFIBIEËN EN REPTIELEN

Amfibieën

Amfibieën – kikkers, padden en salamanders – gebruiken in de loop van het jaar verschillende biotopen. Voor de voortplanting zijn ze gebonden aan water – liefst stilstaand water zonder al te veel vis – waarin ze hun eieren kunnen afzetten. Kikkers zetten hun eieren af in klompen (kikkerdril), padden in snoeren en salamanders vouwen hun eitjes stuk voor stuk in blaadjes van waterplanten. De ei-afzet vindt plaats van het vroege voorjaar (Heikikker, Gewone pad, Bruine kikker) tot in de voorzomer (Groene kikker). De volwassen dieren kruipen na de voortplanting op het vasteland, evenals wat later de jonge dieren. De amfibieën trekken dan naar het zomerbiotoop: drogere delen met veel dekking, zoals grazige en ruige terreinen, waar ze zich kunnen schuilhouden en voedsel kunnen zoeken (insecten). In het najaar zoeken ze hun winterbiotoop op. De meeste groene kikkers overwinteren in het water en zoeken bescherming tegen de kou in de dikke modderlaag op de onderwaterbodem. Andere kikkers, padden en salamanders kruipen weg in de modder, onder huizen, tussen boomwortels, onder stapels hout en dergelijke.

Soorten in of nabij het onderzoeksgebied

Het Natuurloket geeft aan dat de kilometerhokken waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt, voor amfibieën niet tot slecht zijn onderzocht. Andere bronnen met verspreidingsgegevens geven aan dat in het onderzoeksgebied algemene soorten voorkomen, zoals Meerkikker, Bruine kikker, Gewone pad en de Kleine watersalamander (www.ravon.nl, Bergmans & Zuiderwijk 1986, Ravon 2004).

In de omgeving van het onderzoeksgebied komt tevens de zwaar beschermde Heikikker voor. De Heikikker heeft een voorkeur voor plaatsen met een hoge grondwaterstand. De soort komt voor in veenweidegebieden, in de verlandingszone van grotere wateren, in natte heidegebieden en in (Elzen)broekbossen (Nöllert & Nöllert 2001). De verspreiding komt vaak overeen met plaatsen waar veenvorming optreedt (Bergmans & Zuiderwijk 1986). Een

belangrijke voorwaarde voor de Heikikker is de aanwezigheid van geschikte voortplantingspoelen in de nabijheid van geschikt overwinteringshabitat. De overwintering vindt plaats op het land, waarbij de Heikikker weggroept op vorstvrije plaatsen, bijvoorbeeld onder boomstammen, in houtwallen of in los plantenmateriaal. Soms graaft de soort zich in, wanneer losse bodemstructuren voorhanden zijn. In het vroege voorjaar (maart en begin april) vindt trek van overwinteringshabitat naar de voortplantingsgebieden plaats. Dit is een kwetsbare periode voor de soort, omdat het risico op overrijding groot is. De actieradius van de Heikikker is niet precies duidelijk, maar bedraagt enkele honderden meters voor volwassen dieren, tot maximaal 1 kilometer voor jonge dieren, gerekend vanaf de voortplantingspoel (Reitsma 1992, Bugter 1997, Verboom *et al.* 1997). Geschikte voortplantingswateren zijn vaak voedselarme tot matig voedselrijke wateren in zuurdere milieus (zuurgraad rondom pH 5), zoals ondiepe plassen en vennen, poelen of sloten. Ook plassen in gemaaide rietlanden voldoen goed. De zuurgraad van deze voortplantingswateren mag echter niet lager zijn dan pH 4,5, omdat dan de eieren beschimmelen. In het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied zijn enkele (restanten van) vennen aanwezig, en is sprake van zeer natte plas-dras situaties en broekbosachtige omstandigheden.

Hoewel het geen optimaal habitat voor de Heikikker betreft, kan het voorkomen van de soort in het onderzoeksgebied niet op voorhand worden uitgesloten. De zwaar beschermde Heikikker komt namelijk plaatselijk vrij algemeen voor in de regio. Daarom is in 2006 gericht gezocht naar de aanwezigheid van deze soort. Omdat het niet meer mogelijk was (in verband met gunning van het aanvullend veldonderzoek) om tijdens de baltsperiode (in het vroege voorjaar) onderzoek te verrichten, is gedurende geschikte weersomstandigheden (warm, vochtig of lichte regen) uitgebreid gezocht naar dieren in het landhabitat. De Heikikker is niet aangetroffen. Wel werden twee licht beschermde soorten gevonden: de Gewone pad en de Middelste groene kikker. Op basis van het habitat is het aannemelijk dat de licht beschermde en algemene Kleine watersalamander en Bruine kikker eveneens in het onderzoeksgebied voorkomt.

Effecten

Ten aanzien licht beschermde amfibieënsoorten (Gewone pad, Meerkikker, Bruine kikker en Kleine watersalamander) treedt er bij een gelijkblijvend gebruik geen toename van negatieve effecten op richting deze diersoorten.

Beoordeling

Ten aanzien van de voorkomende algemene, licht beschermde amfibieënsoorten in het onderzoeksgebied geldt, dat er geen toename van negatieve effecten optreedt. Bovendien geldt voor Kleine watersalamander, Gewone pad, Middelste groene kikker en Bruine kikker, dat ze in de lichte beschermingscategorie van de Flora- en faunawet vallen. Voor soorten uit deze categorie geldt vrijstelling.

Reptielen

Soorten in of nabij het onderzoeksgebied

Volgens het Natuurloket zijn beide kilometerhokken waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt, slecht tot redelijk onderzocht op het voorkomen van reptielen. Het Natuurloket geeft aan dat in (de directe omgeving van) het onderzoeksgebied twee reptielensoorten voorkomen die worden beschermd door de Flora- en faunawet. Uit raadpleging van de bekende verspreidingsgegevens (www.ravon.nl, Bergmans & Zuiderwijk 1986, Ravon 2004) blijkt, dat het gaat om de Levendbarende hagedis en de Ringslang.

Op basis van de beperkte oppervlakte van het onderzoeksgebied, de mate van verstoring en het habitat, is het onwaarschijnlijk dat het onderzoeksgebied geschikt is voor de zwaar beschermde Ringslang. Deze soort is tijdens de diverse veldbezoeken niet aangetroffen in het plangebied. Het onderzoeksgebied is in de huidige vorm potentieel wel geschikt voor de Levendbarende hagedis, die in de tweede beschermingscategorie van de Flora- en faunawet valt (zie paragraaf 2.2). De Levendbarende hagedis komt in Nederland vooral voor in vochtige heidevegetaties en spoor- en wegbermen. Het is de meest algemene reptielensoort in Nederland, die soms in hoge dichtheden wordt aangetroffen. De Levendbarende hagedis wisselt actieve jachtperioden veelvuldig af met perioden waarin hij ligt op te warmen in de zon. Daardoor is de soort gebaat bij de aanwezigheid van veel microreliëf en stukken open vegetatie waar de zon de bodem kan bereiken. Dergelijke habitats zijn veelvuldig aanwezig in het onderzoeksgebied. Ook door Buro Bakker (1993) wordt opgemerkt dat de Levendbarende hagedis mogelijk in het onderzoeksgebied voorkomt. Navraag bij Landschapsbeheer Fryslân leert dat de Levendbarende hagedis in elk geval tot in 2002 nog in Prikkedam voorkwam (mond. mededeling mevr. R. Ansing).

Om een actueel beeld te krijgen van het voorkomen van Levendbarende hagedis is in 2006 een gerichte inventarisatie uitgevoerd. Daarbij is gebruik gemaakt van negen kunststof platen en dakpannen, die verspreid door het terrein zijn uitgelegd. Het benutten van platen voor het inventariseren van reptielen ('tinning') is een veel gebruikte methode (Gent & Gibson 1998). De platen van ongeveer 0,5 m² worden op kansrijke plaatsen (tussen de vegetatie, maar in de zon) in het terrein neergelegd. Ze warmen snel op in de zon en bieden beschutting voor reptielen, waardoor reptielen aangetrokken worden. Een belangrijk voordeel van de gebruikte methode is dat het aantal waarnemingen kan worden vergoot (immers, reptielen zoeken de platen op, zodat je niet afhankelijk bent van toevallige waarnemingen). Tevens is de methode niet weersafhankelijk, omdat reptielen zich ook bij koud of bewolkt weer onder de platen kunnen ophouden. Naast het gebruik van de reptielenplaten is het gebied tijdens het veldwerk steeds volgens dezelfde route doorkruist, waarbij reptielenwaarnemingen zijn verricht. Feitelijk is op deze wijze een vast transect gevolgd, waarlangs reptielen zijn geïnventariseerd. Ten slotte zijn in het gebied waarnemingen van reptielen (en amfibieën) verzameld door in het terrein aanwezige boomstronken, stenen en andere mogelijke schuilplaatsen te onderzoeken.

Hoewel de Levendbarende hagedis vrij algemeen voorkomt in vergelijkbare terreinen in de omgeving, zijn er in 2006 in het geheel geen reptielen waargenomen.

Effecten

Er komen geen reptielen meer voor in het onderzoeksgebied. Van effecten op deze diergroep is daarom geen sprake.

Beoordeling

Er treden geen conflicten op met de Flora- en faunawet ten aanzien van beschermde reptielen.

5.6. VOGELS

Soorten in of nabij het onderzoeksgebied

Het Natuurloket geeft aan dat de kilometerhokken waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt, voor vogels niet zijn onderzocht. De Atlas van de Nederlandse Broedvogels geeft aan dat in het 5x5 kilometerhok waarin het onderzoeksgebied valt, soorten van de Rode Lijst voorkomen (SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002).

Tijdens het veldwerk dat in 2006 is uitgevoerd, bleek dat in het onderzoeksgebied de kwetsbare Rode Lijst-soort Wielewaal met één (mogelijk twee) paar in het gebied broedt. Ook van de Matkop (Rode Lijst: 'gevoelig') werd mogelijk broedindicatief gedrag waargenomen. Tevens werden sporen en waarnemingen verzameld van Zwarte specht en Wespandief. Deze vogels gebruiken het gebied om te foerageren, maar komen er niet tot broeden. Wespandief en Zwarte specht zijn van belang vanwege het nabijgelegen Natura 2000-gebied 'Drents-Friese Wold'. In paragraaf 4.2 wordt nader ingegaan op deze twee soorten. Opvallend is het vrij hoge aantal geelgorzen dat in het onderzoeksgebied aanwezig is tijdens het broedseizoen. Deze soort broedt dicht bij of zelfs op de grond en is dan gevoelig voor fysieke verstoring (vertrapping) en predatie. Naast de voorgaande soorten broeden in het onderzoeksgebied verschillende algemene tot zeer algemene vogelsoorten, zoals de Tjiftjaf, de Houtduif de Merel, de Zanglijster, de Koolmees en de Roodborst.

Gelet op de voorkomende soorten (o.a. Geelgors, die nog in juli kan broeden) dient te worden opgemerkt dat in Prikkedam tot in juli broedende vogels aanwezig kunnen zijn. Als vuistregel kan worden gehanteerd dat het broedseizoen in het onderzoeksgebied duurt van 15 maart tot 1 augustus.

Effecten motorcrosstrainingen

Het gebruik van het onderzoeksgebied als motorcrossterrein zorgt voor verstoring van de directe omgeving. Veel broedvogels zijn gevoelig voor verstoring door geluid en menselijke aanwezigheid (Pouwels & Vos 2001). Ten opzichte van verstoringbronnen met een permanent en regelmatig karakter wordt in de literatuur opgemerkt dat vogels na korte tijd wennen aan het geluid en dan –afhankelijk van de aantrekkelijkheid van het habitat of de beschikbaarheid van voedsel– na een aanvankelijke verstoring terugkeren (bijvoorbeeld Bomford & O'Brien 1990, Hamershoek 1992, van Roomen & Madsen 1992).

Verstoring tijdens de wekelijkse training ten gevolge van crossmotoren en menselijke aanwezigheid in het onderzoeksgebied treedt op een min of meer regelmatige basis op. Trainingen worden jaarrond met ongeveer dezelfde intensiteit gehouden, binnen en buiten het broedseizoen van vogels. Het mag daarom worden aangenomen dat de in het onderzoeksgebied broedende vogels tot op zekere hoogte gewend zijn aan geluidsverstoring en menselijke aanwezigheid. Door de verstoring waaraan het onderzoeksgebied blootstaat, ligt het tevens voor de hand dat er minder broedende vogels aanwezig zijn dan in onverstoorde situatie. Vogels houden bij de keuze van hun broedplaats rekening met de mate van verstoring waaraan die blootstaat, waardoor mag worden aangenomen dat zich geen broedvogels zullen vestigen op plaatsen die blootstaan aan een grote mate van verstoring. Het ministerie van LNV gaat ervan uit dat als buiten het broedseizoen wordt gestart met activiteiten (zoals momenteel gebeurt ten aanzien van de wekelijkse trainingen) die een versturende werking hebben, er zich geen broedvogels in het gebied zullen vestigen, door de verstoring die de activiteiten tot gevolg hebben.

Van het onderzoeksgebied wordt een deel direct gebruikt als crossparcours. Delen van het onderzoeksgebied die op enige afstand van het eigenlijke parcours liggen, staan ten gevolge van de afstand tot het parcours, aan een geringere mate van verstoring bloot. Dergelijke plaatsen worden door vogels als broedplaats benut. Dit heeft tot gevolg dat wanneer het parcours gedurende het broedseizoen wordt verlegd, er een verschuiving van het verstoorde gebied optreedt.

Effecten van motorcrosstrainingen

Het houden van trainingen volgens dezelfde intensiteit als dat nu gebeurt (tweemaal in de week) heeft naar verwachting geen toename van de negatieve effecten op het broedvogelbestand tot gevolg. Voorwaarde is wel dat gedurende het broedseizoen het parcours waarop wordt gereden niet wordt verlegd.

Effecten van motorcrosswedstrijden

Verstoring ten gevolge van motorcrosswedstrijden, die driemaal per jaar worden gehouden, kan niet worden gezien als verstoring op regelmatige basis. De gebruiksintensiteit en de gebruiksduur van het gebied tijdens wedstrijden verschilt te sterk van het 'reguliere' gebruik tijdens de trainingen. De gebruiksduur neemt toe van enkele uren tijdens trainingen naar een dagdeel of zelfs een gehele dag gedurende wedstrijden, met een grote mate van (onverwachte) verstoring tot gevolg. Bovendien is tijdens wedstrijden publiek aanwezig, wat zorgt voor een sterke toename van de verstoring door menselijke aanwezigheid. Door betreding van het gebied door publiek, waarbij mensen op plaatsen komen die bij regulier gebruik niet worden bezocht, raken nesten verstoord en kunnen nesten van grondbroeders worden vertrapt. Gelet op het voorgaande dient te worden geconcludeerd dat wedstrijden gedurende het broedseizoen een ernstige mate van verstoring van broedvogels met zich meebrengen. Worden wedstrijden georganiseerd *buiten* het broedseizoen, dan treden er geen effecten op. In het onderzoeksgebied dient, in verband met de voorkomende broedvogelsoorten, rekening te worden gehouden met een lang broedseizoen dat duurt van 15 maart tot 1 augustus (zie hiervoor).

Beoordeling motorcrosstrainingen

Ten gevolge van de motorcrosstrainingen die jaarrond tweemaal in de week in Prikkedam worden gehouden, geldt dat deze een min of meer voorspelbaar karakter hebben voor broedende vogels. Deze zullen bij de keuze van hun broedplaats rekening houden met de verstoring die optreedt ten gevolge van de motorcrosstrainingen, waardoor er geen sterke negatieve effecten zijn te verwachten. Ten aanzien van het wekelijkse gebruik van Prikkedam voor motorcrosstrainingen zijn daarom geen conflicten met de Flora- en faunawet. Een belangrijke voorwaarde is echter dat het parcours dat wordt gebruikt, niet tijdens het broedseizoen wordt verlegd.

Beoordeling motorcrosswedstrijden

Ten aanzien van het houden van motorcrosswedstrijden in het broedseizoen geldt, dat deze naar verwachting een vergaande versturende werking hebben op in Prikkedam broedende vogels. Dit houdt verband met de in vergelijking met de trainingen sterk verhoogde gebruiksintensiteit en de verhoogde mate van verstoring door menselijke aanwezigheid.

Alle inheemse Nederlandse broedvogels zijn beschermd. Wanneer binnen deze periode motorcrosswedstrijden worden gehouden, treden er conflicten op met de Flora- en faunawet. Er dient daarom gewerkt te worden met een gedragscode of er moet ontheffing worden aangevraagd, die onderworpen wordt aan de uitgebreide toets (zie paragraaf 2.2). Het broedseizoen duurt in het onderhavige geval van 15 maart tot 1 augustus. Worden motorcrosswedstrijden buiten het broedseizoen gehouden, dan treden er ten aanzien van de Flora- en faunawet geen conflicten op.

5.7. VLEERMUIZEN

Alle Nederlandse vleermuizen vallen in de zwaarste beschermingscategorie van de Flora- en faunawet. Daarom wordt aan hen een aparte paragraaf besteed.

Soorten in of nabij het onderzoeksgebied

Volgens de Atlas van de Nederlandse vleermuizen (Limpens *et al.* 1997) komen in het 5x5-kilometerhok waarin het onderzoeksgebied ligt, drie soorten vleermuizen voor: de Watervleermuis, de Gewone dwergvleermuis en de Laatvlieger. Deze soorten vallen onder categorie 3 (zwaar beschermde soorten) van de Flora- en faunawet. De Flora- en faunawet beschermt tevens de zomer- en winterkolonies tegen verstoring en vernietiging. Ook belangrijke foerageerroutes moeten gespaard blijven.

Het onderzoeksgebied leent zich in beginsel als foerageergebied voor de Gewone dwergvleermuis en de Laatvlieger. Deze soorten jagen vaak in de beschutting van houtwallen en bosschages. De Watervleermuis jaagt bij voorkeur boven oppervlaktewateren, zoals vijvers, sloten en vaarten. Vanwege de afwezigheid van geschikt oppervlaktewater, is het onderzoeksgebied waarschijnlijk niet van belang als foerageergebied voor deze soort. In het onderzoeksgebied bevinden zich diverse bomen waarin zich verblijfplaatsen van boombewonende vleermuizen kunnen bevinden.

Effecten

Vleermuizen zijn voornamelijk 's nachts actief. De crossbaan zal naar verwachting vooral overdag worden gebruikt. Daardoor zijn ten gevolge van het gebruik van de baan geen effecten te verwachten op vleermuizen. Wel dient er bij werkzaamheden die vleermuisverblijven kunnen verstoren of beschadigen (zoals het kappen van geschikte bomen) rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van vleermuisverblijven.

Beoordeling

Ten aanzien van het gebruik van Prikkedam als motorcrossterrein zijn geen effecten te verwachten op eventueel voorkomende vleermuissoorten. Daarom vormen de plannen geen conflict met de Flora- en faunawet.

5.8. OVERIGE ZOOGDIEREN

Soorten in of nabij het onderzoeksgebied

Het Natuurloket laat zien dat in de kilometerhokken waar het onderzoeksgebied deel van uitmaakt, de aanwezigheid van zoogdieren niet is onderzocht. De verspreidingsatlas van zoogdieren (Broekhuizen *et al.* 1992) geeft aan dat in de kilometerhokken waarin het onderzoeksgebied valt - buiten vleermuizen - de volgende algemene, maar beschermde zoogdieren zijn aangetroffen: Egel, Bosspitsmuis, Huisspitsmuis, Mol, Vos, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Ree, Rosse woelmuis, Woelrat, Aardmuis, Veldmuis, Dwergmuis, Bosmuis, Haas en Konijn.

Tijdens het veldwerk dat in 2006 is verricht, werden faeces van een Boom- of Steenmarter aangetroffen. Onderscheid tussen beide soorten is op basis van de faeces niet te maken, zodat we rekening houden met aanwezigheid van beide soorten.

De Boomarter is een zeldzame marter, die voorkomt in uitgestrekte bosgebieden, maar ook kleine bosjes in open gebied. De soort is bekend van de omgeving van het onderzoeksgebied

(Drents-Friese Wold, www.synbiosys.alterra.nl). De verblijfplaatsen van de Boommarter worden meestal gevonden in boomholten en vogelnesten, maar ook holten in de grond worden benut. Deze soort valt in de zware beschermingscategorie van de Flora- en faunawet. De Steenmarter is veel minder zeldzaam dan de Boommarter, en wordt vaak in de nabijheid van mensen aangetroffen. Verblijven van de Steenmarter (middelzware beschermingscategorie Flora- en faunawet) worden onder meer aangetroffen in gebouwen, onder stapels stenen of hout en takken. Mogelijk zijn verblijven van de Boom- of Steenmarter aanwezig in Prikkedam. In elk geval kan Prikkedam door beide soorten gebruikt als foerageergebied.

Naast de martersporen werd éénmaal een loopspoor van een Das (zwaar beschermd) aangetroffen in het gebied. Een burcht werd niet gevonden. Navraag bij Landschapsbeheer Friesland leerde, dat er ook bij hen geen dassenburchten van het gebied bekend zijn (mond. med. R. Ansing). Vermoedelijk wordt Prikkedam door Dassen alleen benut als foerageergebied.

Effecten

Voor de algemene soorten (Egel, Bosspitsmuis, Huisspitsmuis, Mol, Vos, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Ree, Rosse woelmuis, Woelrat, Aardmuis, Veldmuis, Dwergmuis, Bosmuis, Haas en Konijn) vormt het onderzoeksgebied in de huidige vorm een leefgebied dat blootstaat aan menselijke verstoring. Omdat het gebruik van de crossbaan voornamelijk overdag plaatsvindt, en veel van de genoemde zoogdiersoorten vooral 's nachts actief zijn, treden voor de genoemde en nu in het onderzoeksgebied aanwezige zoogdiersoorten naar verwachting geen verstrekende effecten op bij voortzetting van het huidige gebruik.

Ten aanzien van de zwaar beschermde Boommarter en de middelzwaar beschermde Steenmarter geldt, dat ondanks het gebruik van Prikkedam als motorcrossterrein, één of beide soorten gebruik maken van het gebied. Mogelijk zijn er ook verblijfplaatsen aanwezig. Bij een gelijkblijvende gebruiksintensiteit treedt er naar verwachting geen toename van negatieve effecten op richting beide soorten.

Beoordeling

Naar verwachting heeft voortzetting van het gebruik geen negatieve effecten op de nu in het onderzoeksgebied voorkomende algemene zoogdieren (Egel, Mol, Bosspitsmuis, Dwergspitsmuis, Huisspitsmuis, Mol, Vos, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Ree, Rosse woelmuis, Woelrat, Aardmuis, Veldmuis, Dwergmuis, Bosmuis, Haas en Konijn).

Ook voor de Steen- en Boommarter, soorten van respectievelijk de tweede en derde beschermingscategorie van de Flora- en faunawet, geldt dat er geen toename van negatieve effecten is te verwachten. Daarom treden er ten aanzien van de voorkomende zoogdiersoorten geen conflicten op met de Flora- en faunawet. Wel ondervinden de Das, de Boommarter en de Steenmarter mogelijk effecten (zoals verstoring) van het gebruik van het terrein. Ten aanzien van beschermde soorten uit de tweede en derde categorie van de Flora- en faunawet vereist deze wet dat er bij negatieve effecten bij bestendig gebruik, een gedragscode wordt opgesteld. Merk op dat de wet hier met soorten van categorie drie anders omgaat dan bij de beoordeling van nieuwe plannen in het kader van ruimtelijke ordening, waarbij voor deze categorie altijd ontheffing dient te worden aangevraagd. De gedragscode moet door het ministerie van LNV worden goedgekeurd. In de gedragscode dient controleerbaar te worden aangegeven hoe schade aan beschermde dieren en planten tot een minimum wordt beperkt. En dient aantoonbaar te worden gewerkt volgens deze gedragscode.

5.9. SAMENVATTENDE TABEL

De onderstaande tabel 2 vat samen welke beschermde en kritische soorten (waarschijnlijk) in het onderzoeksgebied en omgeving voorkomen. Tevens geeft de tabel aan voor welke soorten ontheffing moet worden aangevraagd en of daarbij aanvullende voorwaarden gelden om negatieve effecten op de beschermde soorten te voorkomen.

Tabel 2.

Overzicht van beschermde en kritische planten- en diersoorten die in het onderzoeksgebied en omgeving voorkomen, met hun status volgens de Flora- en faunawet en Rode Lijsten. Een Rode Lijst heeft de categorieën: gevoelig, kwetsbaar, bedreigd en ernstig bedreigd. Voorkomen: + = aanwezig, - = afwezig, m = mogelijk aanwezig, i = incidenteel waargenomen, geen populaties aanwezig, (+) = waarschijnlijk aanwezig gezien biotoop en verspreiding, maar niet vastgesteld, f = onderzoeksgebied geschikt als foerageergebied. Bij vleermuizen: (v) = verblijfplaatsen mogelijk aanwezig.

Soorten per categorie Flora- en faunawet	Onderzoeks gebied	Omgeving	Rode lijst	Ontheffingsaanvraag trainingen?	Ontheffingsaanvraag wedstrijden?
Categorie 1 (lichte bescherming)					
Gewone pad	(+)	+	-	Nee	Nee
Meerkikker	+	+	-	Nee	Nee
Bruine kikker	+	+	-	Nee	Nee
Kleine watersalamander	(+)	+	-	Nee	Nee
Overige inheemse zoogdieren ²	(+)	+	-	Nee	Nee
Categorie 2 (middelzware bescherming)					
Wielewaal	+	+	kwetsbaar	Nee	Ja, indien in broedseizoen
Matkop	+	+	gevoelig	Nee	Ja, indien in broedseizoen
Alle inheemse broedvogels	(+)	+	-	Nee	Ja, indien in broedseizoen
Steenmarter	(+)	+		Nee	Nee
Categorie 3: (zwaarbeschermde soorten)					
Noordse winterjuffer	-	+	ernstig bedreigd	nee	nee
Oostelijke witsnuitlibel	-	+	ernstig bedreigd	Nee	Nee
Veenhooibeestje	-	+	bedreigd	Nee	Nee
Heideblauwtje	i	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Heikikker	-	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Levendbarende hagedis	-	+	-	Nee	Nee
Ringslang	-	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Watervleermuis	(v)	+	-	Nee	Nee
Gewone dwergvleermuis	(f)	+	-	Nee	Nee
Laatvlieger	(f)	+	-	Nee	Nee
Das	l	+	-	Nee	Nee
Boommarter	(+)	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Overige Rode-Lijstsoorten					
Lavendelheide	-	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Eénarig wollegras	-	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Klein warkruid	-	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Witte snavelbies	-	+	gevoelig	Nee	Nee
Klokjesgentiaan	-	+	kwetsbaar	Nee	Nee
Bruine vuurvliinder	+	+	kwetsbaar	Nee	Nee

² Egel, Bosspitsmuis, Huisspitsmuis, Mol, Vos, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Ree, Rosse woelmuis, Woelrat, Aardmuis, Veldmuis, Dwergmuis, Bosmuis, Haas en Konijn

6. CONCLUSIES

Dit hoofdstuk vat de conclusies uit de voorgaande hoofdstukken samen. Er is aangegeven of het huidige gebruik op bezwaren vanuit de ecologische wet- en regelgeving stuit of ongewijzigd doorgang kan vinden. Indien er bezwaren zijn, is aangegeven welke vervolgstappen nodig zijn.

Gebiedsbescherming

Het is niet geheel uit te sluiten dat er ten aanzien van de Zwarte specht en de Wespandief sprake is van een zwakke ecologische relatie tussen het Natura 2000-gebied 'Drents Friese Wold' en het onderzoeksgebied, gezien de actieradius van beide soorten. Naar onze inschatting is er geen conflict met de Natuurbeschermingswet omdat er geen sprake is van negatieve effecten.

Soortbescherming

Op het terrein komen een aantal beschermde soorten voor. Voor een deel betreft het licht beschermde soorten (amfibieën en zoogdieren). Voor deze soorten geldt vrijstelling. Vanuit de zorgplicht is het echter wel wenselijk om met de aanwezigheid van deze soorten rekening te houden. Ook komen er enkele zwaarder beschermde zoogdiersoorten voor, te weten Das en Boommarter/Steenmarter. De verstoring door het huidige gebruik van het terrein is voor deze dieren kennelijk acceptabel. Vanuit de Flora- en faunawet is vereist dat voor deze dieren een gedragscode wordt opgesteld waarin wordt aangegeven hoe met de aanwezigheid van deze dieren rekening wordt gehouden en wordt omgegaan.

Ondanks de verstoring door het huidige gebruik komen er in het terrein vogels tot broeden. Gezien de frequentie van twee trainingen per week het jaar rond is die verstoring voor deze vogels acceptabel. De intensiteit van de trainingen lijkt daarom niet in conflict te zijn met de Flora- en faunawet. Ook hier is echter wel een gedragscode nodig om er voor zorg te dragen dat er op een correcte manier (voorkomen van onnodige/extra verstoring) wordt omgegaan met broedende vogels.

Anders ligt het met de motorcrosswedstrijden. De frequentie van driemaal per jaar is te laag om te kunnen stellen dat broedende vogels deze vorm van verstoring accepteren. De verwachting is dat in het broedseizoen gehouden motorcrosswedstrijden een verregaande versturende werking hebben op in Prikkedam broedende vogels. Dit door de, in vergelijking met de trainingen, sterk verhoogde gebruiksiteit en de verhoogde mate van verstoring door menselijke aanwezigheid. Wanneer binnen het broedseizoen (15 maart tot 1 augustus) motorcrosswedstrijden worden gehouden, dan worden in het gebied broedende vogels zodanig verstoord dat er conflicten optreden met de Flora- en faunawet. Bij motorcrosswedstrijden die buiten het broedseizoen (15 maart – 1 augustus) worden gehouden, treden geen conflicten met de Flora- en faunawet op.

LITERATUUR

- Bergmans, W. & A. Zuiderwijk 1986. Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen en hun bedreiging. Vijfde Herpetologeografisch verslag. Lacerta/ KNNV Uitgeverij, Hoogwoud.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bink, F.A. 1992. Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt & Co, Haarlem.
- Bomford, M. & P.H. O'Brien 1990. Sonic deterrents in animal damage control: a review of device tests and effectiveness. Wildlife Society Bulletin 18: 411-422.
- Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen (eds.) 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- Bruyne, R. de 2004. Nauwe korfslak *Vertigo angustior* Jeffreys 1830, gebaseerd op gegevens tot het jaar 2002. EIS Nederland, www.naturalis.nl/eis
- Bugter, R.J.F. & C.C. Vos 1997. Amfibieën en verkeerswegen: een modelstudie naar het effecte van verminderen of compenseren van barrièrewerking. Min. van Verkeer en Waterstaat, Delft.
- EIS-Nederland, De Vlinderstichting & Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2003. Waarnemingenverslag dagvlinders, libellen en sprinkhanen. EIS-Nederland, Leiden / De Vlinderstichting, Wageningen / Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, Assen.
- Gent, A.H. & S.D. Gibson (eds.) 1998. Herpetofauna workers' manual. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough.
- Hamershock, D.M. (1992), Ultrasonics as a method of bird control WL-TR-92-3033, Wright Lab., Wright-Patterson AFB, OH, USA 4pp.
- Kalkman, V.J. 2004. Zegelkorfslak *Vertigo moulinsiana* (Dupuy, 1849). – EIS - Nederland, www.naturalis.nl/eis
- Limpens, H.J.G.A., K. Mostert & W. Bongers (eds.) 1997. Atlas van de Nederlandse Vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.
- Loon, A.J. van 2004a. Kale bosmier *Formica polyctena* Förster, 1850. – EIS – Nederland, www.naturalis.nl/eis
- Loon, A.J. van 2004b. Zwartrugbosmier *Formica pratensis* Retzius, 1783. – EIS – Nederland, www.naturalis.nl/eis
- Loon, A.J. van 2004c. Behaarde bosmier *Formica rufa* Linnaeus, 1761. – EIS – Nederland, www.naturalis.nl/eis
- Loon, A.J. van 2004d. Stronkmier *Formica truncorum* Fabricius, 1804. – EIS – Nederland, www.naturalis.nl/eis
- Ministerie van LNV 2003. Ondernemen en de Flora- en faunawet. Ministerie van LNV, Den Haag.
- Ministerie van LNV 2004. Werken aan Natura 2000. Handreiking voor de bescherming van de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden. Concept Ministerie van LNV, Den Haag.
- Ministerie van LNV 2005. Algemene Handreiking Natuurbeschermingswet 1998. Ministerie van LNV, Den Haag.
- Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Nöllert, A. & C. Nöllert 2001. Amfibieëngids van Europa. Tirion Uitgevers BV, Baarn.

- Pouwels, R. & C.C. Vos 2001. Recreatie en biodiversiteit in balans: een ruimtelijke benadering van functiecombinaties. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 227.
- RAVON 2004. Waarnemingsoverzichten 2002. RAVON 17: 32-48.
- Reitsma, J. M. 1992. Habitat/ en corridorfunctie van oevers voor fauna± zoogdieren, vogels, amfibieën en reptielen, vissen, insecten. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- Roomen, M. van & J. Madsen 1992. Waterfowl and agriculture: review and future perspective of the crop damage conflict in Europe. IWRB Special Publication 21. IWRB, Slimbridge, U.K.
- SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Timmermans, G., R. Lipmann, M. Melchers & H. Holsteijn 2004. De Gewone rivierkreeft *Astacus astacus* (Linnaeus, 1758). – EIS - Nederland, www.naturalis.nl/eis.
- Verboom, J., P.C. Luttikhuisen & J.T.R. Kalkhoven 1997. Minimumarealen voor dieren in duurzame populatienetwerken. IBN-rapport 259, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen.
- Vlinderwerkgroep Fryslân & De Vlinderstichting 2000. Dagvlinders in Fryslân. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden; KNNV, Utrecht.

Geraadpleegde internetsites

www.prikkedam.nl
www.fryslan.nl
www.natuurloket.nl
www.hynstebiter.nl
www.synbiosys.alterra.nl
www.ravon.nl